

MOŽNOSTI PARTICIPACE MLADÝCH LIDÍ NA ŘEŠENÍ PROBLÉMŮ NA LOKÁLNÍ ÚROVNI

POSSIBILITIES OF PARTICIPATION OF YOUNG PEOPLE IN SOLVING PROBLEMS AT LOCAL LEVEL

Jan Vašat

***Abstract:** Purpose of this paper is to present the possibilities of participation of young people at the local level. Paper comes from the low participation rate of people in the Czech society. It deals with a specific group of young people in city Bilina. The group was created in the context of cross-border project, similar group works in city Chemnitz in Saxony. Both groups of young people try to respond to problems in their city. These are problems which were identified by the group members. To solve the problems they use of actions implemented especially in public space. Their goal is to attract large numbers of people to collaborate.*

Methods of investigation were unstructured interview with young people – members of the group “We are not in need” and participating observation during events.

Scientific aim is to identify factors that impede and facilitate the participation of young people at local level.

Findings are the opportunities for participation of young people in local level. The group has identified several problem areas in the city. From all problem areas selected young people those which assumed achieve visible results in real time. The group realized music festivals, theatrical performances for seniors, action “cleaning of the city” and the various activities for younger children. With regard the possibilities of participation young people positively evaluates support from outside, the opportunity to meet with a similar group from Germany and composition of the group. Negatively evaluates they conduct of the part of Bilina city public to their group and limited options for traveling to Germany.

Conclusion use models of community work for characterize of functioning the group of young people. Paper brings also several topics for further research.

***Keywords:** Participation, Young people, Volunteering, Community, Local level.*

Úvod

Míra participace občanů na správě věcí veřejných je v České republice ve srovnání se zeměmi západní Evropy na poměrně nízké úrovni. Vedle účasti ve volbách o tom vypovídá neúspěch řady obecních referend, která, ač řeší otázky z pohledu občanů zdánlivě velice palčivé, ztroskotají nakonec na nezájmu při samotném hlasování. Dále pak také relativně nízká míra angažovanosti občanů v organizacích občanské společnosti. Ta je typická pro postkomunistické země, kde Skovajsa (2010) výmluvně hovoří o trendu kolektivní neparticipace.

Participace se netýká jen samotného politického rozhodování, ale také veřejného života v obcích jako takového. Je otázkou, do jaké míry se jedná o dědictví minulého režimu (Sedláčková, 2012), kdy byl zejména institut dobrovolnictví komunistickou ideologií diskreditován, neboť se lidé museli „dobrovolně“ účastnit různých politických významných akcí, kde „museli být vidět“ a kde se nejednalo o svobodné rozhodnutí účastnit se aktivit, kterých chtějí, ale spíše o racionální kalkul či existenční nezbytnost. Po roce 1989 se tak mnoho lidí těchto „dobrovolných povinností“ zbavilo a institut dobrovolnictví si musel znovu budovat ztracenou prestiž.

Ačkoliv čtvrtstoletí, které od změny režimu v České republice uplynulo, může být zdánlivě dlouhá doba, na vytvoření a zavedení některých procesů, fungujících v tzv. tradičních demokraciích, kde nebyl kontinuální vývoj přerušen obdobím totality, evidentně nepostačuje. Sedláčková (2012) k tomu poznamenává, že nelze přejít z otroctví totalitního režimu do „země zaslíbené“ okamžitě, neboť tento přerod vyžaduje jednak dostatečný čas, ale také zapojení širokých vrstev občanů. Má-li být úroveň občanské participace do budoucna zvýšena a je-li toto možné považovat za žádoucí trend v rámci demokratické společnosti, je třeba se orientovat zejména na mladé lidi nezatížené předsudky z dob minulých.

V textu bude věnována pozornost participaci mladých lidí na lokální úrovni a jejich aktivitám ve veřejném prostoru. Konkrétně bude téma pojednáno na příkladu konkrétní skupiny mladých lidí z města Bíliny, kteří získali díky přeshraničnímu projektu³ možnost podílet se na veřejném dění ve městě a zároveň své zkušenosti sdílet s mládeží ze saského města Chemnitz a vzájemně se tak inspirovat. V textu budou pojednány příležitosti a bariéry participace, které mladí lidé ve městě vnímají.

1 Formulace problematiky

Významným mezníkem co se možností participace občanů na správě věcí veřejných týče, byl rok 1989 a změny po něm bezprostředně následující. Zatímco někteří autoři (např. Sedláčková, 2012) považují posuny nastávající po listopadu 1989 za návrat k demokratické tradici, která byla jen na období několika desetiletí přerušena, jiní (např. Holý, 2001) poukazují spíše na dlouhá období, kdy na našem území vládly různé formy totalitních režimů nebo kdy bylo české území pod cizí nadvládou, a období vyznačující se demokratickými charakteristikami považují spíše za krátké epizody a odvolávání se na dlouhou demokratickou tradici spíše za idealizovanou interpretaci historie.

1.1 Možnosti participace občanů na lokální úrovni

Základní možností participace občanů na veřejném dění na lokální úrovni jsou komunální volby (Illner, 2011). Lidé zde mohou využít svého ať již aktivního volebního práva a kandidovat do obecního zastupitelstva v místě bydliště, nebo pasivního volebního práva, jít k volbám a dát hlas preferovanému volebnímu uskupení nebo jednotlivým kandidátům. V malých obcích jsou volební kandidátky sestavovány spíše z nezávislých kandidátů ať již pod záštitou některé celostátní politické strany či bez ní, ve velkých obcích, kde není možné předpokládat osobní znalost všech

³ Realizaci projektu MEINE.DEINE.UNSERE.STADT/MOJE.TVOJE.NAŠE.MĚSTO podpořila agentura Mládež v akci a Česko-německý fond budoucnosti.

nabízených kandidátů, jsou kandidátky sestavovány spíše na základě stranického klíče. Rovněž preference voličů při komunálních volbách jsou ve městech s počtem obyvatel nad deset tisíc obdobné jako ve volbách sněmovních (tedy podle preferované volební strany), většinu mandátů zde tedy získávají parlamentní strany (Balík, 2009), zatímco v menších obcích není stranická příslušnost natolik významnou a většinu křesel v zastupitelstvech obsazují nezávislí kandidáti.

Nicméně volby nejsou rozhodně jedinou možností participace občanů. Již téměř deset let je možné v České republice vyvolat tzv. místní referendum. To je při splnění příslušných podmínek pro představitele obce závazné a rozhodnutím občanů musí být respektováno. Nicméně právě ony podmínky – minimální účast 35% oprávněných osob (starších 18ti let) a nadpoloviční většina osob účastnících se referenda hlasuje pro určité rozhodnutí a zároveň tato část nesmí být méně než 25% osob oprávněných v obecním referendu hlasovat – se ukazují ve velké většině proběhnuvších obecních referend jako nepřekonatelné (Illner, 2011). Právě takto nastavené podmínky mají zabránit přijetí například nějakého radikálního či extremistického řešení marginální části obyvatel obce, kteří své stanovisko prosadí díky neúčasti většiny. Nicméně jestli se jedná o stav přechodný nebo zda tento nástroj přímé demokracie najde v obecním prostoru své uplatnění, ukáže zřejmě až čas.

Další možnost participace na dění v obci poskytují různé organizace občanské společnosti, tato forma participace je někdy nazývána jako participace konvenční (Sedláčková, 2012). Představuje formu kontinuální, zpravidla dlouhodobé, účasti lidí na naplňování cílů, které sdílejí. Vedle toho existují také možnosti nekonvenční participace (Sedláčková, 2012) neboli aktivity v rámci neorganizované občanské společnosti.

1.2 Dobrovolnictví

Jednou z možností participace je dobrovolnictví. Člověk může dobrovolně participovat na činnosti organizací občanské společnosti nebo se může dobrovolně angažovat v rámci neorganizované občanské společnosti.

Jak uvádí Skovajsa (2010), je obtížné míru dobrovolnických aktivit měřit, jelikož existuje mnoho definic dobrovolnictví, které tento pojem vymezují různě. Kromě dobrovolnictví formálního, které je vykonáváno v rámci nějaké organizace, se kterou má dobrovolník zpravidla uzavřenu smlouvu a je nějakým způsobem veden v databázi této organizace, existuje množství dobrovolnických aktivit realizovaných mimo rámec formální organizace. Toto dobrovolnictví je tedy obtížně vykazatelné a tudíž zaznamenatelné z hlediska statistických dat.

Pojem dobrovolnictví zde dále pojímám v širokém slova smyslu, tedy jako jakoukoliv účast občanů na veřejně prospěšných aktivitách bez očekávání finanční či jiné odměny. Bez ohledu na fakt, zda se jedná o dobrovolnictví formálně zaštitěné některou z organizací občanské společnosti nebo zda se jedná o dobrovolnictví spontánní, formálně neřízené.

Můžeme také rozlišovat mezi veřejnou či vzájemnou prospěšností dobrovolnických aktivit. Za veřejně prospěšné jsou považované aktivity konané ve prospěch lokálního společenství (či sídelní komunity) (Hartl 1997) jako celku nebo ve prospěch některé její části. Protipólem jsou aktivity vzájemně prospěšné, které slouží výhradně členům

společenství či spolku samotného a nezasahují nikoho vně tohoto uskupení – například spolky zahrádkářů či rybářů. (Skovajsa, 2010)

Skovajsa (2010) hovoří o tzv. „tvrdém jádru“ občanské společnosti, což jsou lidé dobrovolně se angažující v rámci většího počtu organizací občanské společnosti. Odhaduje se, že se jedná zhruba o polovinu všech lidí, kteří dobrovolně na aktivitách organizované občanské společnosti participují, tedy v České republice asi 16% všech obyvatel.

1.3 Komunitní rozvoj a komunitní organizování

Teorie sociálních systémů hovoří o tom, že komunita je systém sám o sobě a zároveň je součástí jiných subsystémů (Gojová, 2006). V našem případě je možné za komunitu označovat samotnou skupinu mladých lidí, kteří splňují charakteristiky komunitního hnutí, v němž je podstatou sdílení společných cílů, hodnot, ideálů, vizí (Hartl, 1997). Za komunitu, konkrétně pak komunitu sídelní, je možné označovat širší společenství obyvatel Bíliny, protože dle některých definic je možné za komunitu označovat i osoby, které sdílejí pouze společný prostor. Obojí vymezení komunit má v prostředí, kde výzkumné šetření probíhalo, své opodstatnění. S každou z takto, široce či úzce, vymezených komunit je možné pracovat pomocí odlišných metod, které zde budou stručně představeny.

Komunitní rozvoj je jedním z modelů komunitní práce (Popple, 1995), který usiluje o zplnomocnění jednotlivých komunit. Členové těchto komunit, či lokálních společenství, jsou vedeni k tomu, aby sami uměli artikulovat své potřeby a tyto také pomocí adekvátních nástrojů uspokojovat.

Odborný personál má v tomto modelu roli facilitátora či zplnomocnitele (Popple, 1995), který neprojektuje do práce komunity vlastní představy o budoucím vývoji, ale pouze jejím členům vytváří prostor a podmínky, aby si mohli tyto představy společnými diskusemi sami ujasňovat.

Komunitní organizaci vymezuje opět Popple (1995) jako další z teoretických modelů využitelných v komunitní práci. Smyslem tohoto modelu je koordinace jednotlivých činností, aktivit a služeb v lokalitě za účelem co možná nejefektivnější reakce na potřeby místní komunity. Šip a Jindrová (1998) pak rozvíjejí komunitní organizování jakožto praktický nástroj řešení problémů na místní úrovni. Dle pojetí těchto autorů nemusí být nutně komunitní organizování řízeno pouze k tomu vzdělanými a najatými profesionály, ale autoři dávají doporučení zejména pro komunitní aktivisty, tedy lidi, kteří jsou součástí komunity, jejíž problémy mají být řešeny a snahy o řešení sami z vlastní vůle iniciují. (Hartl, 1997)

Ve zkoumaném prostoru se projeví oba zde zmíněné přístupy. Model komunitního rozvoje při práci se skupinou mladých lidí. Zde jsou mladí lidé objektem působení pracovníka – profesionála, který usiluje o zvýšení jejich kompetencí a vede je k samostatnosti. Komunitní organizování se pak uplatní z pohledu mladých lidí vůči obyvatelům města jako celku. Tito mladí lidé, bez vzdělání v oboru, se stávají impulsem pro řešení problémů identifikovaných na lokální úrovni a snaží se do jeho řešení zapojovat další obyvatele města.

1.4 Faktory ovlivňující participaci občanů na lokální úrovni

Na obecné rovině jsou otázky faktorů podporujících či bránících participaci lidí na dění ve společnosti pojednávány různými autory. Vlachová a Lebeda (2006) zahrnují mezi faktory participace občanů na mikroúrovni jejich vlastní zájem o politiku a diskuse o politice, levo-pravou identifikaci v rámci politického spektra, religiozitu, pohlaví, věk, velikost obce, vzdělání a příjem.

Stachová a Vajdová (2011) uvažují o faktorech, které mohou na lokální úrovni působit buď jako podpora nebo naopak bariéra participace občanů. Faktory bránící či podporující participaci na lokální úrovni vnímají jako spojené nádoby a jeden faktor tak může za určitých okolností působit jako podporující, za jiných jako bránící. Participaci tedy dle autorek ovlivňuje informovanost, postoj politické reprezentace, sítě spolupracujících aktérů, motivace zapojení a sociální kapitál. Motivace může být pozitivní nebo negativní. Za pozitivní se označuje motivace, kdy se jedinec snaží něco prosadit, uvést do praxe svůj záměr, vytvořit například nějakou hodnotu, ze které bude mít užitek určitá cílová skupina nebo širší společenství. Negativní motivace je naopak charakterizována vymezením se vůči programům, projektům či aktivitám jiných, které subjekt chápe jako nežádoucí a tudíž participuje s cílem, aby nenastaly.

Stachová a Vajdová (2011) charakterizují jakožto nejčastější bariéry pro participaci na lokální úrovni nedostatek informačních prostředků, špatnou organizaci, málo schopných lidí a nevhodná pravidla. Jako příklad poslední zmíněné bariéry pak uvádějí důraz kladený na formální náležitosti na úkor obsahu a výstupů realizovaných programů ze strany kontrolních orgánů.

2 Metody

Cílem šetření bylo zjistit, jak mladí lidé mohou participovat na řešení problémů v obci, ve které žijí, co je k participaci vede, co je od ní naopak odrazuje, případně jak sami mladí lidé vidí možnosti aktivního zapojování dalších lidí.

Šetření bylo prováděno pomocí zúčastněného pozorování a nestrukturovaných rozhovorů. Pozorování probíhalo na některých akcích skupiny mladých lidí, kteří si říkají „Nejsme v tísní“, ať už se jednalo o akce uzavřeného charakteru (setkání skupiny, jejichž obsahem bylo plánování veřejných akcí), veřejných akcí realizovaných na různých místech města Bílina nebo při společných setkáních se skupinou mladých lidí ze Saska uskutečňovaných v Chemnitz a Bílině.

Nestrukturované rozhovory probíhali průběžně během všech realizovaných akcí. Se „stálými členy“ skupiny, kteří tvoří jakési její „zdravé jádro“ účastníci se všech aktivit od počátku existence skupiny do současnosti, byly rozhovory prováděny opakovaně, sledován byl také posun v pohledech těchto mladých lidí jak na vlastní pozici ve skupině, tak hlavně v představách o možnostech a limitech skupiny při ovlivňování veřejného života v obci. Autor hovořil opakovaně také s dospělými pracovníky projektu, kteří poskytují skupinám na české a německé straně zejména metodickou podporu.

V jednom případě měl autor též možnost vést skupinovou diskusi mladých lidí na téma, jaké jsou priority jejich skupiny v kontextu priorit města, ve kterém žijí. Jaké jsou problémy, na které by oni chtěli poukázat a k jejichž řešení by chtěli přispět.

Diskuse se týkala hlavně možných nástrojů, které má neformální skupina mladých lidí k dispozici, jejich potenciálu, ale také limitů a možných rizik pro vytýčené cíle i pro skupinu jako takovou. Dalším důležitým tématem byla otázka zdrojů, možnosti jejich získávání a efektivního využívání.

Byla uplatněna kvalitativní výzkumná strategie, jejímž účelem bylo důkladné seznámení s konkrétním problémem v daném místě. Výzkumná zjištění se tedy vztahují výhradně k danému prostředí, v němž byl výzkum realizován. Mohou však sloužit jako inspirace na jedné straně pro praktiky zabývající se otázkami participace na lokální úrovni, na druhé straně pro výzkumníky zabývající se tímto tématem.

Během pozorování i rozhovorů si autor vytvářel vlastní poznámky (nebylo-li možné vzhledem k okolnostem zaznamenávat průběžně, byly poznámky vytvořeny bezprostředně po dokončení rozhovoru či pozorování). Následně byla provedena obsahová analýza těchto dat zaměřující se na možnosti participace mladých lidí ve městě Bílina, pozornost byla věnována především faktorům, které mladí lidé vnímají jako podpůrné či naopak bránící jejich aktivnímu zapojování. Pozornost byla věnována i otázce, proč se právě tyto mladí lidé rozhodli podílet na řešení problémů ve městě, v němž žijí. Primárním cílem bylo zachytit různé pohledy aktivních mladých lidí, nikoliv již jejich kvantifikace.

3 Rozbor problému

Skupina mladých lidí říkající si „Nejsme v tísní“ pracuje v Bílině od počátku roku 2013. Impuls ke vzniku skupiny byl dán původně zvnějšku, přeshraničním projektem realizovaným ve spolupráci několika neziskových organizací na obou stranách hranice. V Bílině se jedná o organizaci FidoDido, o.s.⁴ Původní členové skupiny se rekrutovali především z bývalých či stávajících klientů Nízkoprahového zařízení Na Předměstí v Bílině. Účast na skupinových setkáních byla mladým lidem ve věku 15 – 18 let nabídnuta, pro nikoho nebyla povinností, z účasti nevyplývaly přímo žádné benefity, neúčast na setkáních skupiny nebyla pochopitelně také nijak sankcionována. Skupina od počátku funguje mimo rámec nízkoprahového zařízení, využívá pouze jeho prostory pro společná setkání. Účast na aktivitách skupiny „Nejsme v tísní“ a účast na aktivitách nízkoprahového zařízení se vzájemně nijak nepodmiňují ani nevyklučují.

Přesto zkušenost a znalost prostředí daného nízkoprahového klubu ze strany větší části členů skupiny měla svůj nezanedbatelný význam. Jelikož nízkoprahové zařízení vede děti a mladé lidi k občanství, tak jak o tom pojednává Kappl (2014), uživatelé zde získávají zkušenost spolurozhodování, participace na chodu zařízení, demokratického rozhodování, k čemuž zde slouží především platforma zvaná příznačně „parlament“ složená ze všech uživatelů a pracovníků zařízení.

Během prvních setkání si skupina ujasňovala společné cíle, ty hodnotila z hlediska splnitelnosti v různém časovém období a následně vybírala priority. V souladu s doporučeními pro organizování aktivit v rámci komunity (Netting, 2012) byly jako priority vybrány ty cíle, které budou realizovatelné v relativně krátkém časovém horizontu a zároveň budou jejich výstupy jasně viditelné. Takto bylo postupováno

⁴ Od 1. 1. 2014 v souvislosti s novým Občanským zákoníkem došlo ke změně právní subjektivity z občanského sdružení na zapsaný spolek

ze dvou důvodů: jednak s cílem nepřijít o vlastní motivaci členů skupiny a dopřát členům skupiny úspěch motivující k další práci, jednak s cílem získat další aktivní členy, kteří by rozšířili řady skupiny. Skupina se tedy od počátku vymezila jako otevřená – schopná přijímat nové členy a nijak nebránící v odchodu tomu, kdo již by na společných cílech spolupracovat nechtěl. Členové skupiny, sami ve věku mezi 15 – 18 let, cílili při získávání dalších členů primárně na stejně staré lidi z Bíliny, k rozšiřování informací o vlastní činnosti od počátku využívali především kontaktu s vrstevníky, které ve městě znají a které mohou oslovovat přímo, neformální cestou. Tento způsob stále považují za nejefektivnější. Nicméně uvádějí, že by byli ochotni přijmout do skupiny i lidi jiných věkových kategorií, pokud by neměli problém sjednotit se ve společných cílech. Během roku a půl činnosti se skupina rozrostla z původních osmi na současných více než třicet členů⁵ ve věkovém rozpětí od 13 do 20 let.

Zpočátku, jak samotní členové skupiny vnímají, potřebovali větší asistenci pracovníků při plánování a realizaci aktivit. Postupem času se ve skupině vykristalizovali přirození neformální lídři, kteří řídí společná setkání, rozdělují úkoly a kontrolují jejich plnění. Boj o vůdčí postavení ve skupině neproběhl, ostatní úlohu lídrů vnímají jako potřebnou, sami mají v rámci skupiny jinou roli, která jim, jak tvrdí, vyhovuje. Existuje všeobecná shoda na tom, že někdo musí setkání řídit, „udávat tempo“, směr spolupráce je ale prý vždy věcí společné dohody, lídři neprosazují svůj názor „přes mrtvoly“, jsou schopni přijmout za svůj i jiný názor, shodne-li se na něm většina skupiny. Role pracovníků – odborníků – v rámci skupiny ustupuje do pozadí, což jak uvádí Hartl (1997) je nejvyšším posláním komunitního pracovníka – zkompetentnit komunitu natolik, že se pro ni sám stává nepotřebným. Členové skupiny sice stále vnímají roli pracovníků jako důležitou, nicméně jejich význam již není v řízení společných setkání, na nichž jsou diskutovány priority a vytvářeny strategie, ale spíše v pozici expertů – vnějších konzultantů, za kterými přicházejí s plánem aktivit pro „ujištění“ o dostatečné samostatné přípravě – „že na nic nezapomněli“.

Po určité době, jak uvádějí Sip a Jindrová (1998), přijde čas, kdy je třeba, aby neformální skupina lidí, která spolupracuje na lokální úrovni, řešila svou právní subjektivitu, neboť neformální skupina má jistá omezení nejen co se přístupu ke zdrojům týče. I skupina v Bílině na toto téma narazila. Prozatím se rozhodli zůstat ve formě neformální skupiny, protože nad možnými riziky převážilo pozitivum nezávislosti a možnosti svobodně organizovat aktivity a vyjadřovat se k čemukoliv. Je pravděpodobné, že se k tomuto tématu členové skupiny v budoucnu vrátí. Přesto došlo na otázku řešení identity, jak vystupovat navenek, jak se prezentovat, protože ve chvíli, kdy pořádají otevřené akce pro veřejnost, je třeba se k těmto přihlásit pod nějakou identitou. Rozhodli se pro označení skupina „Nejsme v tísní“. Důvod výběru názvu měl několik rozměrů: Za prvé, nízkoprahové zařízení, v jehož prostorech se skupina schází, provozuje společnost Člověk v tísní. Mezi bílinskou veřejností je rozšířen mýtus, že dům je určen jen pro „problémové“, nebo pro „lidi v tísní“. Členové

⁵ Přesný počet obtížně určit. Jak již bylo řečeno, skupina je otevřená, tudíž je obtížné určovat, kdo je v danou chvíli jejím členem. Někteří jedinci jsou aktivní pouze při plánování větších veřejných akcí a pravidelná setkávání navštěvují sporadicky. Jiní se setkávají i nad rámec pravidelných setkávání.

skupiny se tak názvem chtěli vymezit vůči nepravdivému mýtu, zároveň se nedistancovat od organizace, v jejichž prostorách se scházejí. Za druhé, chtěli vyjádřit, že nejsou v tísní, protože jsou aktivní a není jim lhostejné, co se ve městě děje. A tím rovněž vyzvat ostatní mladé lidi, aby také „nebyli v tísní“ a připojili se ke společnému řešení problémů ve městě.

Skupina formulovala několik oblastí problémů, které ve městě její členové vnímají. Do dlouhodobé perspektivy pak bylo umístěno řešení problémů, jako je vysoký počet drogově závislých ve městě, herny a závislosti na výherních automatech, nedostatek prostoru pro setkávání se mladých lidí ve veřejném prostoru. Tyto problémy vyhodnotila skupina jako sice palčivé pro velkou část obyvatel města, nicméně jednak je poměrně malá šance na nalezení uspokojivého řešení dosažitelného v praxi v relativně krátkém časovém úseku, jednak pro řešení těchto problémů nepostačují vnitřní zdroje skupiny a je třeba zapojit jiné subjekty a pravděpodobně též vynaložit finanční prostředky, které skupina nemá k dispozici a o jejichž využití tedy nemůže rozhodovat.

Jako druhou oblast problémů vymezili členové skupiny takové problémy, na něž jsou schopni reagovat vlastní aktivitou, nevyžadují ani vysoké finanční částky ani nejsou nutně podmíněny zapojením vnějších subjektů, jejichž neaktivita by mohla dosažení kýženého cíle zmařit. Do této oblasti zařadili, za prvé, problém nedostatečného kulturního vyžití, respektive kulturního vyžití přístupného všem, bezplatně, ve veřejně přístupných prostorech. Za druhé, bezohlednost mnoha lidí vůči prostoru, kde žijí (odhazování odpadků, ničení vybavení nacházejícího se ve veřejném prostoru). Za třetí, mezigenerační vztahy, kdy členové skupiny poukazovali na skutečnost, že se setkávají jak s nepřátelskými postoji seniorů vůči mladým lidem, tak rovněž i s předsudky a posměchem některých jejich vrstevníků vůči seniorům.

Skupina se tedy rozhodla věnovat pozornost primárně problémům, k jejichž řešení mohou její členové sami přispět a témata mohou ve veřejném prostoru jednotlivými akcemi zviditelnovat. Což zároveň má sloužit ke zviditelnění skupiny, získání dalších členů či sympatizantů, s jejichž podporou bude možné řešit i problémy, jejichž řešení vyžaduje dlouhodobější úsilí více subjektů.

Jednou z nejviditelnějších akcí byly dva hudební festivaly uskutečněné v průběhu jednoho roku. Těmi členové skupiny sami chtěli přispět k organizování akcí ve veřejném prostoru, vyzkoušet si vlastní organizační schopnosti a zároveň na sebe upozornit a pokusit se oslovit další mladé lidi, kteří by se chtěli k jejich aktivitám připojit.

Další akcí, kterou se mladí lidé snažili poukázat na nezájem mnohých o veřejná prostranství a pořádek v nich byl tzv. „den úklidu města“. Na této akci již spolupracovali i s dalšími subjekty – základními školami na území města. Jelikož sami členové skupiny tyto školy buď navštěvují, nebo v nedávné minulosti navštěvovali, nebyl problém přesvědčit vedení a učitele o smysluplnosti takové akce. V jeden den se tak zapojilo několik stovek žáků bílinských základních škol, kteří sbírali odpadky na různých místech v rámci města. Místa byla předem vytipována tak, aby se jednalo o místa, kde problém se znečišťováním veřejných prostor existuje a zároveň se jedná o prostory, kde se sdružuje nebo kudy prochází velké množství lidí, kteří si tak

uklízejících žáků všimnou. Smyslem akce bylo jednak působit na vrstevníky i mladší děti tím způsobem, že když si město sami uklidí, bude pak třeba některým z nich méně lhostejné, jak vypadá. Zároveň členové skupiny předpokládali, že žáci základních škol mohou v tomto směru dále působit na své rodiče nebo další příbuzné, kteří budou o aktivitě informováni nebo kteří své děti uvidí přímo „v akci“.

Dalšími akcemi se členové skupiny snaží přispět ke zlepšení mezigeneračních vztahů ve městě. Za nejvýznamnější z této oblasti sami mladí lidé vnímají aktivity, které realizují přímo v místním domě s pečovatelskou službou, kde pro jeho uživatele nacvičují různá divadelní představení. Členové skupiny realizují rovněž aktivity pro děti, ať už dětský den v Bílině nebo se spoluúčastnili na přípravách a realizaci týdenního pobytu pro děti ze sociálně slabých rodin. Jako svoji přednost v této oblasti sami vnímají tu skutečnost, že obdobné akce v relativně nedávné době zažili coby dětské účastníci, když navštěvovali akce pořádané nízkoprahovým zařízením a proto dovedou dobře vnímat potřeby dětí z obdobného prostředí, z jakého sami pocházejí. Jsou přesvědčeni, že dokáží dobře odhadnout, jaký typ aktivity děti „nadchne“ a jaký naopak zůstane bez odezvy.

Významnou podporou pro aktivity mladých lidí, je možnost setkávání s podobně vytvořenou a pracující skupinou na německé straně, ve městě Chemnitz. Mladí lidé z obou měst si vzájemně vyměňují zkušenosti s možnostmi participace na veřejném životě v jejich městě, sdílejí své úspěchy i potíže, vzájemně se inspirují, doporučují si možná řešení nastalých problémů. Většina mladých lidí vnímá tato setkávání s mladými lidmi z jiného státu jako podporu ve svém úsilí. Zároveň to pro většinu z nich byla první možnost vycestovat do zahraničí, tudíž přiznávají, že zejména na začátku spolupráce pro ně byla samotná možnost návštěvy jiného státu silným motivačním prvkem, který ovlivnil jejich rozhodnutí zapojit se do práce vznikající skupiny. Později však převážil význam vlastní práce v Bílině a nadále ve spolupráci chtějí vytrvat i v případě, že by se v budoucnu setkávání s německou mládeží z nějakého důvodu přestalo uskutečňovat. S vrstevníky z Německa se snaží komunikovat prostřednictvím internetu i mimo organizované výjezdy, kdy se společně setkávají v Bílině nebo v Chemnitz. Komunikaci komplikuje nedostatečná jazyková vybavenost členů skupiny. Jedna členka skupiny se domluví německy bez problémů, ostatní komunikují německy nebo anglicky, využívají přý ale ve velké míře internetové překladače, což vede k nepřesnostem a nedorozuměním, ke kterým během setkání nedochází, jelikož jsou přítomni tlumočníci.

4 Diskuze

V předchozí kapitole bylo názorně ukázáno, jak mohou mladí lidé participovat na řešení problémů v obci, kde žijí. Zde bude pozornost věnována možným podpurným a bránícím faktorům, které mladí lidé vnímají. Je třeba zdůraznit, že byla ve výzkumném šetření věnována pozornost tomu, jak dané faktory subjektivně vnímají konkrétní mladí lidé – členové skupiny „Nejsme v tísní“. V budoucnu by bylo vhodné podrobit faktory obsáhlejšímu výzkumu a nahlédnout na jejich působení z pozice různých aktérů. Dalším výzkumným námětem může být komparace s jiným městem a podobně fungující skupinou.

Členové skupiny vnímají jako důležitou podporu, která je jim zvnějšku poskytována. Samotné sestavení skupiny bylo iniciováno zvnějšku přeshraničním projektem, do něhož byli mladí lidé postupně zapojováni. Pokud by tento projekt neexistoval, pravděpodobně by se tito lidé nesečkali. Jako významnou vnímají i možnost setkávání v prostorách zařízení neziskové organizace, kde za využívání prostor nemusí platit. Jako vstřícný vnímají i přístup místní samosprávy, kdy jim bylo vyhověno při žádostech o využití městských pozemků pro pořádání vlastních akcí. Pozitivně je hodnocena rovněž možnost spolupráce se skupinou v Chemnitz, nápady, které přináší členové tamní skupiny i možnost inspirovat německé partnery vlastními zkušenostmi. Jako pozitivum hodnotí členové skupiny i její vlastní složení, rozdělení skupinových rolí, schopnost řešit rozdílnost názorů bez střetů, snahu „vždy se dohodnout“, „vyjít si vstříc“.

Jako největší negativum vnímají členové skupiny nepřátelský postoj části bílinské veřejnosti. Ten se projevuje zejména na sociálních sítích. Při osobním kontaktu se členové skupiny dosud se slovním ani jiným útokem z okolí v souvislosti s jejich činností nesečkali. Není možné odhadnout, o jaký počet lidí s nepřátelským postojem k činnosti skupiny se jedná, někteří odhadují, že jde jen o několik jedinců, nicméně jelikož se sami na sociálních sítích často pohybují, vnímají je silně. Reakce členů skupiny jsou různé. Někteří se snaží obhajovat vlastní práci, jiní se snaží negativní komentáře nečíst, ačkoli je mrzí. Jedním z nejviditelnějších negativních projevů vůči skupině jako celku na sociální síti bylo odsuzování jí pořádaného hudebního festivalu jakožto festivalu romského a k tomu přidávání stereotypních výroků o Romech. Členové skupiny se přitom nijak etnický nevynezuují, touto tematikou se nezabývají a měli v úmyslu festivalem oslovit co nejširší spektrum (především mladých) obyvatel města.⁶ Další negativní pohled na skupinu pramení z přetrvávající nedůvěřivosti v institut dobrovolnictví jako takový, o kterém v českém prostředí hovoří více autorů (např. Skovajsa, 2010; Sedláčková, 2012). Členové skupiny zaznamenali rovněž na sociálních sítích komentáře typu „za kolik a v čím zájmu pracují“, nedůvěru v to, že by věnovali tolik hodin práce aktivitám, „ze kterých nic nemají“ – myšleno, z nichž nemají žádné finanční ohodnocení.

Další omezení vnímají členové skupiny v možnostech vzájemně se osobně setkávat s členy skupiny z Chemnitz nad rámec organizovaných společných výjezdů obsažených v projektu a z projektových prostředků hrazených. Možnosti elektronické komunikace jsou sice široké, nicméně členové skupiny preferují možnost osobního setkávání, které usnadňuje vzájemnou komunikaci při nedostatečné jazykové vybavenosti a zároveň jim pomáhá právě při jejím zvyšování. Ačkoli jsou od sebe obě města vzdálena po silnici pouhých devadesát kilometrů, je spojení veřejnou

⁶ Zde má autor textu potřebu poznamenat, že se mu nepodařilo zjistit, jakým způsobem vznikl mýtus o „romském festivalu“, který se následně šířil ve veřejném mínění obyvatel města doplněný o nesnášenlivé poznámky vůči tomuto festivalu. Na plakátech zvučících na festival byla mezi ostatními uvedena i jediná hudební skupina, která má romský název (a také zpívá v romštině). Ovlivnit mohl část veřejnosti i název skupiny „Nejsme v tísní“ evokující spojitost s organizací, v jejichž prostorech se členové skupiny scházejí a která je v českém prostředí spojována převážně s Romy. To však zůstává pouze v rovině spekulací.

dopravou díky mnoha přestupům a – to především – ceně jízdného⁷, pro mladé lidi nereálné.

Další omezení vnímají členové skupiny v omezených možnostech získávání zdrojů pro potřeby neformálního uskupení. Je možné předpokládat, že se časem budou nuceni vrátit k otázce řešení vlastního statusu tak, jak k tomu zpravidla dospívá každá zpočátku neformální skupina (Sip, Jindrová, 1998). Ačkoliv tuto otázku, jak již bylo zmíněno, členové skupiny prozatím odložili, pravděpodobně, budou-li chtít nadále fungovat samostatně a budou-li chtít zároveň jménem skupiny usilovat o jakékoliv finanční zdroje, budou ji muset v budoucnu opět otevřít.

Další otázkou je, proč mají mladí lidé – členové zkoumané skupiny – zájem participovat na dění v obci, kde žijí. Projekt neziskových organizací, který měl za cíl podporu participace mladých lidí, byl spíše impulsem, který jejich vlastní motivy podpořil.

Sedláčková (2012) uvádí, že nezájem lidí o veřejné záležitosti nemusí být nutně dán nespokojeností, nedůvěrou vůči institucím a rezignací na veřejné dění, ale že může být také naopak výrazem spokojenosti s dosavadním vývojem, který nemá člověk potřebu žádným směrem korigovat.

U mladých lidí, členů skupiny „Nejsme v tísní“, byly motivy pro zapojení se a aktivní vystupování ve veřejném prostoru následující.

Za prvé, vnímají problémy ve městě a mají pocit, že je nikdo neřeší nebo že se na řešení neptá mladých lidí a proto jsou řešení zcela odlišná od jejich představ.

Za druhé, vnímají uspokojení ze sociálních kontaktů s ostatními členy skupiny – „je jim spolu dobře“, „baví je“ spolupracovat s dalšími mladými lidmi. Někteří se chtějí i vyhnout nudě, protože pokud by nebyli členy skupiny, neúčastnili by se jejich setkání a neparticipovali by na připravovaných akcích, pravděpodobně by nevěděli, čemu by se měli v daný čas věnovat.

Za třetí, význam vlastní potřebnosti. Mladí lidé vnímají, že se o jimi pořádaných akcích ve městě mluví – ačkoliv, jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, někdy také negativně – chtějí si sami „dokázat, že to dokáží“.

Jak jsou tedy zjištění učiněná v rámci tohoto výzkumného šetření v souladu s již známými a popisovanými faktory participace? Předně je třeba uvést, že zde byla věnována pozornost participaci čistě mladých lidí, což může být limitující pro srovnání s teoriemi pojednávající o participaci občanů jako celku. Limity jsou patrné při srovnání s faktory charakterizovanými Vlachovou a Lebedou (2006)⁸, neboť není možné uvažovat o výši dosaženého vzdělání (nikdo ze skupiny nemá zatím ukončené vyšší než základní), politické orientaci nebo příjmu.

Lze však nalézt shodné rysy s charakteristikami Stachové a Vajdové (2011). Jednak v oblasti „spolupracujících aktérů“, které mladí lidé vnímají jak v pracovních

⁷ Dle železničního tarifu platného v září 2014 se jedná o cenu zpáteční jízdenky Bilina – Chemnitz pro jednu osobu ve výši 2011 Kč (<http://jizdenka.idos.cz/IT.aspx?FocusDisabled=true&Handle=da4f2fcd-a041-4203-98b4-68c0a4697d98>).

⁸ Viz. podkapitola 1.4.

nízkoprahového zařízení, kteří jim umožňují pravidelně se scházet v jejich prostorech, tak v učitelích škol, kteří participovali na jimi organizované akci „den úklidu města“, tak rovněž v subjektech města, s nimiž jednají o pořádání akcí ve veřejném prostoru. Dále v oblasti informovanosti, která je jim poskytována samotnými pracovníky projektu, tak mladými lidmi z Německa při společných setkáních. Významná je rovněž motivace, která je u členů skupiny identifikovatelná jako pozitivní – vnímají problémy, na něž se snaží nalézat řešení, nesnaží se bránit aktivitám jiných subjektů. Podstatnou roli hraje i sociální kapitál, což je možné doložit již zmiňovaným tvrzením, že „je jim spolu dobře“, vnímají uspokojení ze spolupráce s ostatními lidmi podobného věku a preferencí.

Mezi bariérami, které uvádějí Stachová a Vajdová (2011) lze identifikovat zejména neinformovanost části obyvatel města o činnosti skupiny, neboť pravděpodobně z neinformovanosti pramení některé negativní vyjádření lidí ve vztahu k činnosti skupiny. Jinou otázkou, která však zde nebyla řešena, je, zda tito konkrétní lidé o poskytnutí informací stojí a zda mladí lidé větším zaměřením na práci s informacemi dosáhnou změny. Další zmiňovanou bariérou jsou nedostatečné finanční prostředky, které má skupina k dispozici pro vlastní aktivity a vlastní činnost (např. již zmiňovaná nemožnost častějšího setkávání se skupinou v Německu díky finanční náročnosti přepravy).

Závěr

Cílem příspěvku bylo odhalení možností participace mladých lidí na veřejném dění na lokální úrovni, faktorů, které participaci mladých lidí podporují a které jí brání. Tento cíl byl řešen na příkladu jedné konkrétní skupiny mladých lidí, která se snaží různými aktivitami organizovanými ve veřejném prostoru přispět k řešení problémů, kteří samotní členové skupiny identifikovali a přizvat k tomuto řešení další osoby.

Skupina nevznikla spontánně, ale byla záměrně sestavena na základě přeshraničního projektu snažícího se o participaci mladých lidí na české i saské straně hranice. Základ pro vznikající skupinu tvořili stávající i bývalí klienti nízkoprahového zařízení, kteří mají zkušenosti s participativními formami rozhodování a byl proto potenciál pro jejich přenesení ze sociální služby do reálného prostředí města. Projektoví pracovníci, kteří základní rámec skupiny sestavili – další členové se v průběhu času přidávají či skupinu opouštějí spontánně bez vnějšího řízení – uplatňují model komunitního rozvoje, neboť se snaží o zvýšení kompetencí členů skupiny pro vlastní identifikaci priorit a samostatné řízení akcí vedoucí k jejich naplnění. Členové skupiny, pro něž tvoří cílovou komunitu obyvatelé obce, pak uplatňují princip komunitního organizování, kdy do veřejného prostoru vstupují jakožto komunitní aktivisté a snaží se pro participaci na řešení problémů zapojit maximální možný počet lidí – členů komunity.

Skupina se postupně osamostatňuje a asistenci pracovníků pro realizaci vlastních aktivit potřebuje méně. Nicméně zůstává otázka, zda a v jaké podobě bude pokračovat činnost skupiny po té, kdy metodická a – to především – finanční podpora ze strany projektu skončí. Je možné předvídat, že z vlastních zdrojů skupina nebude schopna zajistit finančně náročnější aktivity – zejména výjezdy do Chemnitz. Všichni členové skupiny však prezentují odhodlání v činnosti pokračovat. Tomuto tématu a případným

příležitostem či bariérám pro využití projektu v dalších městech bude vhodné věnovat výzkumnou pozornost do budoucna.

Reference

BALÍK, S. Komunální politika: obce, aktéři a cíle místní politiky. 1. Vydání. Praha: Grada publishing, 2009. 250s. ISBN 978-80-247-2908-4.

GOJOVÁ, A. Teorie a metody komunitní práce. 1. vydání. Ostrava: Ostravská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2006. 116 s. ISBN 80-7368-154-4.

HARTL, J. Komunita občanská a komunita terapeutická. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. 221 s. ISBN 80-85850-45-1.

HOLÝ, L. Malý český člověk a velký český národ. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 209 s. ISBN 80-85850-97-4.

ILLNER, M. Institucionalizované formy spolupráce, partnerství a participace v místní veřejné správě a jejich právní regulace. In: ČERMÁK, D.; VOBECKÁ, J. Spolupráce, partnerství a participace v místní veřejné správě. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011. s. 16 – 35. ISBN 978-80-7419-067-4.

KAPPL, M. Výchova k občanství v nízkoprahových klubech pro mládež. In: Aktuální otázky sociální politiky, 2014, roč. 8, č. 1, s. 35 – 46. ISSN 1804-9095.

NETTING, F. E. Social Work Macro Practice. 5. vydání. Boston: Allyn & Bacon. 414s. ISBN 978-0-205-83878-3.

POPPL, K. Analysing community work; its theory and practice. 1. vydání. Philadelphia: Open University Press, 1995. 131s. ISBN 0-335-19408-7.

SEDLÁČKOVÁ, M. Důvěra a demokracie. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2012. 272 s. ISBN 978-80-7419-058-2.

SIP, D.; JINDROVÁ, P. Komunitní organizování na Slovensku a v Čechách. 1. vydání. Přerov, Centrum pro komunitní práci, 1998. 52s. ISBN 80-902368-3-9.

SKOVAJSA, M. Občanský sektor. 1. vydání. Praha: Portál, 2010. 376s. ISBN 978-80-7367-681-0.

STACHOVÁ, J.; VAJDOVÁ, Z. Participace a partnerství na lokální a regionální úrovni pohledem aktivních institucionálních aktérů. In: ČERMÁK, D.; VOBECKÁ, J. Spolupráce, partnerství a participace v místní veřejné správě. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011. s. 124 – 142. ISBN 978-80-7419-067-4.

VLACHOVÁ, K.; LEBEDA, T. Aktivní občanství a spokojenost s demokracií v Evropě. In: Sociologický časopis, 2006, roč. 42, č. 1. s. 11 – 34. ISSN 0038-0288

Kontaktní adresa**Mgr. Jan Vašat**

Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem

Fakulta sociálně ekonomická

Moskevská 54, 400 96 Ústí nad Labem

E-mail: jan.vasat@ujep.cz

Přijato: 30. 09. 2014

Recenzováno: 02. 11. 2014, 04. 11. 2014

Schváleno: 05. 12. 2014